

POTISETOD-VABALAPSED

AAPO ILVES

„POTISETOD. TEINE TULEMINE“. Autor **Peeter Urbla**, operaatorid **Andrus Prikk**, **Arvo Vilu** ja **Peeter Urbla**, monteerija **Anri Rulkov**, heli kokkusalvestus: **Horret Kuus** (Film Audio OÜ); potisetod: **Margus Timmo**, **Ahto Raudoja**, **Ain Raal**, **Evar Riitsaar**, **Toomas Valk**, **Margus Palolill**, **Meelis Seedre**, **Ivo Tombak** ja **Paul Vahelaan**; potimeistrid:

Meelis Krigul, **Eva** ja **Peeter Krossmann**, hobused: **Timmu**, **Hasper**, **Juku**, **Ettur II**, **Robi** ja **Eera**. Filmitud potisetode retkedel 2002. ja 2003. aasta augustis, produtsent **Peeter Urbla**. Beta SP, 50 min, värviline. © Exitfilm, 2004.

Peeter Urbla potisetode film „Potisetod. Teine tulemine“ algab nagu

„Potisetod. Teine tulemine“, 2004. Režissöör Peeter Urbla.

„Potisetod. Teine tulemine“.

stiilipidu. Mingid kummalised tegelased askeldavad ringi, sätivad-praavitavad hamesid ja villasukki, topivad savinõudesse õlgi ja õlgedesse savinõusid, laulavad ja kargavad, tõmbavad lõõtsa ja teevad taluõuel lõket. Talu on ilus, inimesed huvitavad. Ka prominentide paraad ei lase ennast kaua oodata, äratundjate jaoks avab selle end paari aastavahetusetaguses **Urmas Oti** jutusaates kuld lapse staatusesse suhelnud **Lõmaš**. Tema laulunumber kaubaseto Pirgo kurvast saatusest jääb siiski vaid intermetsoks. Lisaks lastele tulevad mänguplatsile edukat filmiprojekti ennustama hobused ning üsna pea paneb ka vähem nutikas vaataja vähemalt filmi pealkirja abiga askelduste mõtte paika.

Enne potivoori teeleminekut vilksab üle ekraani üks teose esimesi kõnekaid

metastseene, otsekui piiblist välja karunud Simsoni ja Delila lugu ise. Et potisetode odüsseia üleliia vägetäiseks ei kujuneks ja olukorrad ikkagi kontrolli all püsiksid, meelitatakse üks juba alguskaadritest alates üsna kehtestavalt mõjunud *tsura* pingile ja hoolitsevad naisekäed kärbivad tema *hiussit*. Värvid on kirkad – nagu setude ettevõtmisi üles võttes peabki, montaaž tihe ja toimuva dokumentaalsuses kahelda pole ei võimalik ega mõtet. Ladusalt ja usutavalt film ka jätkub, potisetodel on liha luudel ja laul suul, teeärtes ootavatel inimestel hea meel. Kirikukellana kõlavate savipottide jutt ja kauba vastupidavuse tõestamiseks kahel jalal kaussidel kargamine on potisetonduse vaieldamatu klassika. *Päähämäärmine* on vanderselligel hästi käpas, sellel alal tõusevad nau-

„Potisetod. Teine tulemine”.

ditavateks staarideks **Ahto Raudoja** ja **Evar Riitsaar**. Paraku jäävad nad lõunamaa *scene*'iga kursis mitteolevaile vaatajaile pelgalt nimetuteks statistideks, sest autor pole inimesi ja kohti tutvustavate subtiitrite lisamist vajalikuks pidanud. Tegelaste nimed jooksevad üle ekraani alles ja ainult pärast pildilise osa lõppu, ja sellest on pisut kahju.

Nimetu kangelasega on halb või isegi võimatu samastuda, anonüümse potiseto igatsev-aateline pilk ja traditsioonide taaselustamise jutt ei pruugi mõjuda tühjapoolsest pateetikast enamana. Tuleb nentida, et see va traditsioonide tagasi toomise teema ongi tegelikult filmi sõnalise osa kõige nõrgem lüli. **Herman Juulius Schmalzi** järgi (kelle loodud on ka filmis pidevalt kõlav laul „**Setokõsõ sõitsivä**“), on teada, et omaaeg-

sed keraamikat paberitoorme vastu vahetavad rännumehed polnud omavahel teips mitte sõbralikult konvois. Konkurents oli tugev. Ning vaata – potisetondus polegi ju kuhugi hääbunud, vaid võtnud lihtsalt teistsuguse kuju. Tänapäeva „potiseto“ voorib üle kontrolljoone, teeb odavast kroonist kalli rubla ja sellest omakorda esemeid ja vedelikke. Parem, kui me nendest rohkem ei räägi, pealegi ei pakuks see teema kindlasti võimalust nii atraktiivseks filmitööks. Meie ja Urbla kangelased – nagu ekraanilt näha – on ikkagi pigem kultuurikandjad ja pärimusekogujad, keele ja meelelaadi edasi- ja laialivedajad.

Tiitrite teema juurde tagasi. Hästiväga sümpaatne ehk *umbõlõ illos* on see, et seto, idavõro ja muid filmis kõlavaid keeli-keelekesi pole hakatud alakirjaga

„Potisetod. Teine tulemine“.

kirjakeelseiks nämmutama, lastakse vana keelel mõjuda nii, nagu peab. Ja täpselt nii peabki — *ku miäkit arvo saa-õi*, pole vähimatki põhjust rahuloluks; üleilmastumine ja urbanism on oma aju-sid silestava töö hästi teinud. *Tulõ pääd vasta saina pessä ja häonü hindätiidmise perrä ikma naada...*

Ja siist edesi ma veedükse kõnõlõgi tuust, kuismuudu sjood luku lõunamaa muudu vasta võetas. Ma olõ sjood filmi paar kõrda siistkandi inemiisiga üten kaenu, ja edimäne ots om naile väegä miildünü. Sääl om jo kõgõ uma tutva inemese, ja kotussõ om kah tiidä. A mida edesi, toda vähämb miildüs. A mille? A tolle, et määnegi ull om nakanu montiirma pilti niimuudu, et egäsäane külädõ järekõrd, kost läbi sõidetäs, om ilmvoõmalda persehe käänatü. Säänsest tsurkmisest saa-õi seto arvo, saa-õi võrokõnõ arvo. Ütsõtak viil

naabri Maiduga üten kaime, võtime tsilga viina ja märgutime tuu as'a perrä. Muidoki või ka tuu hädä olla, et Urbla Piitre filmse tuu kate aasta vai kate huuaoga umbõlõ pallo kokko ja perän läts ullis ja ai kogemada sassi, tuud peäs timä hindä käest küsümä, a tõistmuudu jälki taha-i säänest jamma usku, vast tal õks oll midä plaanih.

Et jah, lõunamaa inimesele tekitab filmi keskpaigas algav logistiline pusle arusaamatust ja meelehärmi. Ja see omakorda viib mõttele, et tegelikult on meil tegemist millegi enamaga. Hüpped-hüperboolid aja ja ruumi telgedel on ju pigem omased sellele žanrile, mida eesti keeli ulmeks nimetatakse. Järeltult võib eeldada, et autorid on mingil hetkel pelgast konstateerimisest tüdinud ning tekitanud teosele (vähemasti) imaginaarse käsikirja. Avastatu valgu-

ses tuleb suhtumist muuta ning arvustada näitlejatöid ja muid mängufilmjaid avaldasi. Põhilised staarid said eespool juba ära märgitud. Kõrvalosatäitjatest tõusevad tugevamalt esile kahtlemata **Margus Palolille** „reaseto“ ning **Toomas Valk** lõõtsamehena. Vaieldamatult on filmi üks nauditavamaid stseene muusikaklipp, milles lisaks Valgu karmoškale teeb hääli vana bussirüma. Samuti suudavad vähesest kaadrisolekust hoolimata ennast päikeseliste sooritustega mällu vajutada **Raali Ain**, **Vahelaane Paali** ja **Kauksi Ülle**. Teadjana nendin, et nii on nendega lood ka väljaspool kaameraulatust, ja see annab ulmekale jällegi tugevat eluhõngu juurde või tagasi. **Margus Timmo** tasane hallkardinal mõjub kohati kaosepoolseks tõmbuvas pildireas rahustavalt. Timmo on peaasoline ka ühes vägivaldsemas *action*-stseenis, pealegi annab tema murdunud rangluu tingeltangelile juurde traagilisi noote. Positiivset ning käsi higiseks ajavat pinget sisaldavad eetrijoomise minutid ning Kauksi Ülle piruetid võrkpalliplatsil. Elulähedasim ning oma halluses värvikaim on siiski **Urmas Paeti** mängitud külaloll. Eestis vohava tropikultuse juures võib sellise osaga suisa kultuskangelase staatuse otsa komistada. Kaameratöö *à la* „Dogma“ lisab seiklustele kunstilist sügavust ning aitab dokumentaalsusemuljet süvendada.

Erootikaga linateos ei priiska. Mõned alastistseenid on, aga need jäävad kõik meesterahvaste kanda. Hingestatuim ülesastumine *latskõstõ puulõ päält* saab **Maali Kahuskile**. Tema ennastunustav tants õhtuhämara ja lõkketule taustal on väga hästi filmilindile püütud ja mõjus vähemalt siinkirjutajale millegi tõeliselt ilusa, igatsev-valusa puudutuse. Õnneks tasandab see sõnatu ko-reograafia ka seda koredust, mille tekitasid muidu üsna sujuvalt kulgevas eeposes rabeda lavastusega monoloogid potisetode naiste esituses.

Kahjatsema peab, et nagu **Andres Maimik** enne teda (lühimängufilmis „**Kurat tuleb sauna**“), on ka Urbla liiga vähe kasutanud Seto Kuningriigi päeval filmitut. Nii jääbki asjasse pühendamatu adumata, et filmi käigus üks kangelastest potisetotamise kõrval ka Setomaa ülemsootkaks valitakse. Setode ja eestlaste üks olulisimaid vahesid ongi ju see, et esimesed tunnevad oma kuningad juba nende eluajal ära. Kui Urbla juba meelevaldse montaaži teele läks, oleks kuningriigi päev palverännu lõpppunktiks oluliselt võimsam olnud. Nüüd on selleks jäänud Tartu hansapäevade laadapalagan ja butafooria. Pseudokeskaegse „Miki-Hiire“ banaalsed küsimused kiusavad, maanteel tantsimise vabadus on seljataha jäänud ning potisetod ei tunne endid linnakivide vahel just kõige mugavamalt. Ilmselt tajub seda siiski ka autor ise; või mille kuradi ma pärast ta siis muidu nii järsult viimase kaadri ette annab? Ja selleks on rõõmsalt *murool* püherdav hobune ehk *hopõn*. Põgene, vaba laps... Oligi autorite tegelik soov ja kogu narratiivi mõte selline?

Igatsus vanade heade või uute ja ilusate aegade järele paistab tegelaste ja tegijate silmist ja filmist kenasti välja küll. *Tekke viil!*